

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ-ПРИКМЕТНИКОМ ОЦІНКИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (на матеріалі німецької мови)

Здійснено кількісний аналіз використання прикметників оцінки та фразеологізмів із компонентом-прикметником оцінки у романах німецьких письменників другої половини ХХ століття. Виявлено найбільш частотні та найбільш фразеологічні прикметники оцінки, визначено насиченість творів цими прикметниками та фразеологізмами з ними, а також найбільш вживані фразеологізми.

Ключові слова: фразеологічна продуктивність, фразеологічність, фразеологічна вживаність.

Осуществлен количественный анализ использования прилагательных оценки и фразеологизмов с компонентом-прилагательным оценки в романах немецких писателей второй половины ХХ столетия. Выявлены наиболее частотные и наиболее фразеологические прилагательные оценки, определена насыщенность произведений этими прилагательными и фразеологизмами с ними, а также наиболее употребительные фразеологизмы.

Ключевые слова: фразеологическая продуктивность, фразеологичность, фразеологическая употребительность.

The article presents the quantitative analysis of the adjectives of evaluation and them as components of phraseologisms in the German novels of the second half of the 1900s. The most frequent and the phraseologically most potent evaluation adjectives, together with the most widely distributed phraseological adjectives, are revealed, phraseologisms' intensesness in the literary texts is defined.

Key words: phraseological productiveness, idiomaticity, phraseological distribution.

Проблемі функціонування фразеологізмів (фразеологічних одиниць – далі ФО) у мовленні й зокрема, у художніх творах завжди приділялася велика увага лінгвістів (див., напр., [7, с. 7]).

Значна кількість досліджень присвячена, перш за все, використанню ФО або певним письменником у своїй творчості [1, 9, 10, 11,

12], або вживанню певних ФО у творах різних авторів того чи іншого періоду [3, 4, 5, 6].

Ми досліджуватимемо кількісні характеристики використання прикметників оцінки та ФО з компонентом-прикметником оцінки у 15 романах німецьких письменників другої половини ХХ століття (див. список використаної художньої літератури).

Для цього нами проаналізовано 916 сторінок із вибраних романів (кожна п'ята) загальною кількістю приблизно 274 500 слововживань. Похибка вибірки (2 %), визначена за формулою В.І. Перебийніс [8], дозволяє вважати цю вибірку репрезентативною, а висновки, зроблені на її основі, – об'єктивними.

49 досліджуваних нами прикметників оцінки (які вживаються у складі 2200 ФО, вибраних нами попередньо (кожна сьома ФО) з фразеологічного словника середнього обсягу [2], зустрічаються в аналізованих творах 1 955 разів (із них 106 разів (5,4 %) у складі ФО). Кількісні характеристики найчастотніших із них відображені в табл. 1.

Таблиця 1

**Частотні характеристики прикметників оцінки
у фразеологічному словнику та в тексті**

Слово	Частота у словнику	Частота у тексті		
		вільно	ФО	Всього
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
gut	53	419	35	454
recht	19	99	31	130
lieb	10	54	1	55
schlecht	9	52	8	60
schön	9	161	5	166
richtig	6	89	4	93
falsch	5	45	2	47
wahr	5	46	1	47
heilig	4	0	0	0
wert	4	20	0	20
billig	3	6	0	6
deutlich	3	41	1	42
echt	3	16	0	16
einfach	3	122	4	126
fix	3	1	0	1

Продовження табл. 1

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
gewiß	3	93	1	94
günstig	3	9	0	9
schlimm	3	40	1	41
teuer	3	8	0	8
unsicher	3	8	0	8
besonder	2	7	2	9
bestimmt	2	38	0	38
elend	2	0	0	0
geheim	2	1	1	2
genau	2	88	0	88
gerecht	2	7	2	9
sicher	2	73	1	74
toll	2	2	0	2
übel	2	1	1	2
unrecht	2	2	3	5
wichtig	2	41	1	42
duftig	1	0	0	0
häßlich	1	1	0	1
hübsch	1	27	0	27
keß	1	0	0	0
klotzig	1	0	0	0
mies	1	2	0	2
natürlich	1	148	0	148
nett	1	10	0	10
nötig	1	27	0	27
nütz	1	0	0	0
räudig	1	0	0	0
relativ	1	4	0	4
schick	1	0	0	0
schuldig	1	10	0	10
straff	1	4	0	4
stramm	1	2	0	2
völlig	1	25	1	26
ungemütlich	1	0	0	0
Всього	194	1849	106	1955

Як видно з таблиці 1, усі фразеологічно високопродуктивні прикметники оцінки (виділені у таблиці подвійною рамкою) високочастотні в текстах.

Оскільки середня кількість вживань у складі ФО – 2 рази (106 вживань у складі ФО для 49 прикметників – $106 : 49 \approx 2$), найбільш фразеологічно вживаними в тексті є прикметники, що вживаються у складі ФО більше двох разів: „gut“ (35), „recht“ (31), „schlecht“ (8), „schön“ (5), „richtig“ (4), „einfach“ (4), „unrecht“ (3). Таким чином, твердження – чим більше ФО зі словом існує, тим більше таких ФО і вживається у тексті, – правильне для 5 з 8 високопродуктивних у фразеології прикметників оцінки (63 %): „gut“, „recht“, „schlecht“, „schön“, „richtig“. Середня фразеологічність прикметників оцінки – 5 % (106 вживань цих прикметників у складі ФО з 1955 усіх вживань – $106 \div 1955 \approx 0,05$). Відповідно до цього високофразеологічними є прикметники з відсотком вживань у складі ФО більше 5 %: „unrecht“ (60%), „übel“ (50 %), „gemein“ (50 %), „recht“ (24 %), „besonder“ (22 %), „gerecht“ (22 %), „schlecht“ (13 %), „gut“ (8 %).

Абсолютною фразеологічністю (вживанням у тексті лише у складі ФО) жоден із прикметників цього лексико-семантичного підкласу не володіє. Три прикметника із зазначених вище („recht“, „schlecht“, „gut“) є фразеологічно високопродуктивними у словнику, високочастотними у тексті та високофразеологічними.

Прикметники оцінки, звичайно, вживаються в кожному творі, але насиченість творів цими прикметниками різна і коливається в межах від 1 до 2,8 вживання на 1 сторінку (див. табл. 2).

Отже, як свідчать дані таблиці 2, найбільш насичені прикметниками оцінки твори 13, 6, 5, 2, 3, 8, 10, 1. Найменше таких прикметників зафіксовано у творі 9.

Характерно те, що у творах, які належать одному автору (2 і 3, 5 і 6, 14 і 15) насиченість досліджуваними прикметниками однакова (Г. Белль), або майже однакова (Г. Кант, Х. Вольф), що дозволяє вважати подібні показники особливістю авторського стилю.

У творах, для яких характерні ці прикметники, значне місце займає оцінювання людей і ситуацій, здійснюване або автором, або героями, що типово для творів художнього стилю.

У кожному творі зафіксовані ФО з прикметниками оцінки (див. табл. 3). Але фразеологічна насиченість творів ними незначна й коливається у межах від 0,02 до 0,21 вживання ФО на 1 сторінку. Слід зазначити, що роману М. Вальзера „Das Einhorn“ притаманна найвища вживаність (порівняно з іншими 14 романами) як прикметників

оцінки, так і ФО з ними, що може бути пов'язано які з тематикою твору, так і з особливостями індивідуально-авторського стилю.

Таблиця 2

Насиченість творів прикметниками оцінки

№ твору	Автор	Кількість сторінок	Кількість прикметників оцінки	Частота вживання на 1 сторінку
1	Bobrowski	59	126	2,14
2	Böll 1	29	71	2,45
3	Böll 2	67	164	2,45
4	Hecker	45	60	1,33
5	Kant 1	89	239	2,69
6	Kant 2	93	257	2,76
7	Königsdorf	23	39	1,7
8	Nadolny	42	94	2,24
9	Schneider	41	41	1
10	Schrobsdorf	102	228	2,24
11	Strauß	41	45	1,1
12	Süskind	64	95	1,48
13	Walser	76	213	2,8
14	Wolf 1	104	200	1,92
15	Wolf 2	41	83	2
	Всього	916	1955	2,13

Як свідчать дані таблиці 3, найбільш насиченими ФО з прикметниками оцінки є твори 13, 15, 10, 5, 12, 14, а найменше – твори 4, 9, 11. І знову помітно, що у творі Р. Шнайдера „Schlafes Bruder“ не лише мало вживаються прикметники оцінки, але й ФО з ними.

Слід зауважити, що хоча в аналізованих творах Х. Вольф, Г. Канта і Г. Белля насиченість ФО прикметниками оцінки в кожному з двох романів різна, різниця коливається у межах 1,3 – 1,5 разу.

Прикметники оцінки вживаються в середньому 2 рази на сторінку (1055 : 916) і лише кожен 18 раз у складі ФО (1955 : 106).

Нами виявлено усього 67 ФО, які вжито 106 разів, тобто в середньому 1 ФО використовується в текстах 2 рази (106 : 67), а ті ФО, які зустрічаються більше двох разів, можна вважати часто вживаними:

- 1) recht haben (20 разів);
- 2) schlechtes Gewissen (6);
- 3) recht sein (6);

- 4) unrecht tun (3);
- 5) es steht gut (3);
- 6) es geht schlecht (3);
- 7) gut meinen mit (3).

Таблиця 3

Фразеологічна насиченість творів прикметниками оцінки

№ твору	Автор	Кількість сторінок	Кількість ФО з прикметниками оцінки	Частота вживання ФО на 1 сторінку
1	Bobrowski	59	4	0,07
2	Böll 1	29	2	0,07
3	Böll 2	67	7	0,1
4	Hecker	45	1	0,02
5	Kant 1	89	13	0,15
6	Kant 2	93	11	0,12
7	Königsdorf	23	2	0,09
8	Nadolny	42	3	0,07
9	Schneider	41	1	0,02
10	Schrobsdorf	102	16	0,16
11	Strauß	41	1	0,02
12	Süskind	64	8	0,13
13	Walser	76	16	0,21
14	Wolf 1	104	13	0,13
15	Wolf 2	41	8	0,2
	Всього	916	106	0,12

Отже, як свідчать результати проведеного дослідження:

а) прикметник оцінки „gut“ є не лише фразеологічно найпродуктивнішим (за даними фразеологічного словника), але й найбільш вживаним (високочастотним) у художніх текстах як вільно, так і у складі ФО, а усі високопродуктивні у фразеології прикметники оцінки є високочастотними у художніх текстах;

б) найбільш високофразеологічний прикметник оцінки – „unrecht“ (60 % вживань саме у складі ФО у текстах);

в) насиченість художніх текстів прикметниками оцінки коливається в межах від 1 до 2,8 вживання на 1 сторінку, а фразеологічна насиченість – від 0,02 до 0,21 вживання ФО з прикметником оцінки на 1 сторінку;

г) хоча показники насиченості певними лексичними одиницями і ФО з ними залежать від багатьох факторів, для кожного окремого

автора ці показники індивідуальні і, як правило, помітно не відрізняються від твору до твору;

д) найбільш уживаною у художніх текстах серед ФО з прикметниками оцінки є ФО „recht haben“.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Баран Я. А. Фразеология в произведениях Бертольда Брехта : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / А. Я. Баран. – Л., 1971 – 16 с.
2. Бинович А. Э. Немецко-русский фразеологический словарь / А. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. – М., 1975. – 656 с.
3. Васильев Т. М. Структурно-семантические типы соматических фразеологизмов немецкого языка в художественном тексте / Т. М. Васильев // Структурно-функциональный анализ текста в обучении иностранным языкам. – Чебоксары, 1986. – С. 8–19.
4. Гуменюк І. Структурні та лексико-семантичні особливості фразеологічних одиниць із колоративами в англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 „Германські мови” / І. І. Гуменюк. – Чернівці, 2010. – 20 с.
5. Данилова Н. Н. Фразеологизмы в художественной коммуникации (на материале художественной литературы ГДР / Н. Н. Данилова // Семантика, прагматика, текст : сб. науч. тр. – М., 1987. – Вып. 290. – С. 90–97.
6. Козырева Л. Ф. Использование устаревших фразеологизмов в речи (на материале немецких писателей) / Л. Ф. Козырева // Вопросы германороманской филологии. – Ростов-на-Дону. – 1968 – С. 21–33.
7. Копыленко М. М. Очерки по общей фразеологии: фразеология в системе языка / М. М. Копыленко, З. Д. Попова. – Изд. 2е. – М. : Книжный дом Либроком, 2010. – 192 с.
8. Перебийніс В. І. Частотні словники та їх використання / В. І. Перебийніс, М. П. Муравицька, Н. П. Дарчук. – К. : Наукова думка, 1985. – 204 с.
9. Петрова С. И. Особенности функционирования окказиональных фразеологизмов в произведениях Э. Штриттматера / С. И. Петрова // Стилистическое исследование художественного текста : межвуз. сб. науч. тр. – Якутск : Изд-во Якут. гос. ин-та, 198. – С. 32–38.
10. Тимошук Н. П. Функціонування фразеологізмів у романах Йозефа Рота : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Н. П. Тимошук. – Чернівці, 2005. – 213 с.

11. Щербань Н. П. Фразеология в произведениях Вилли Бределя : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. П. Щербань. – К., 1975. – 20 с.
12. Щербачук А. Ф. Загальномова та індивідуально-авторська фразеологія в художніх текстах (на матеріалі творів О. Гончара) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / А. Ф. Щербачук. – Дніпропетровськ, 2000. – 20 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Bobrowski J. Lewins Mühle / J. Bobrowski. – Frankfurt a/M. : Fischer Taschenbuch Verlag, 1996. – 295 S.
2. Böll H. Die verlorene Ehre der Katharina Blum / H. Böll. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1977. – 146 S.
3. Böll H. Zur Verteidigung der Waschküchen. Schriften und Reden 1952-1959 / H. Böll. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1985. – 335 S.
4. Hecker J. Traum der ewigen Schönheit / J. Hecker. – Berlin : Verlag der Nation, 1968. – 223 S.
5. Kant H. Die Aula / H. Kant. – Berlin : Rütten und Loening, 1976. – 464 S.
6. Kant H. Das Impressum / H. Kant. – Berlin : Rütten und Loening, 1981. – 444 S.
7. Königsdorf H. Respektloser Umgang / H. Königsdorf. – Berlin und Weimer : Aufbau-Verlag, 1986. – 114 S.
8. Nadolny I. Ein Baum wächst übers Dach / I. Nadolny. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1985. – 210 S.
9. Schneider R. Schlafes Bruder / R. Schneider. – Leipzig : Reclam Verlag, 1997. – 204 S.
10. Schrobsdorf A. Die kurze Stunde zwischen Tag und Nacht / A. Schrobsdorf. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1997. – 509 S.
11. Strauß B. Paare, Passanten / B. Strauß. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1994. – 205 S.
12. Süskind P. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders / P. Süskind. – Zürich : Diogenes Verlag, 1994. – 320 S.
13. Walser M. Das Einhorn / M. Walser. – Frankfurt a/M. : Suhrkamp Taschenbuch, 1966. – 382 S.
14. Wolf Ch. Kindheitsmuster / Ch. Wolf. – München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 1995. – 520 S.
15. Wolf Ch. Nachdenken über Christa T. / Ch. Wolf. – Berlin : Aufbau-Verlag, 1995. – 206 S.